

УДК 261.7

М. В. Хром'як
старший науковий співробітник
Центру дослідження релігії

Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

БОГОСЛОВСЬКИЙ СИМВОЛІЗМ ХРИСТОВОГО ПРЕОБРАЖЕННЯ В СИНОПТИЧНИХ ЄВАНГЕЛІЯХ

Сюжет Преображення Христового посідає одне із центральних місць євангельської розповіді, він, згідно з оповіддю, справив велике враження на трьох учнів, що супроводжували Христа. Він говорить про те, як Ісус Христос змінюється, Його обличчя починає сяяти, та із двох сторін від нього з'являються два давніх старозавітних пророка, а з неба чутий голос, який об'являє Його «улюбленим Сином». Преображення вказує на певний поворотний пункт у служінні Христа, а також сприйнятті Його учнями, які були свідками події. Сюжет Преображення був присутній у дискурсі ранньої християнської церкви, ще за часів до написання Євангелії. Про Преображення йдеться в усіх трьох Синоптичних Євангеліях та коротко в 2-ому посланні апостола Петра, а також опосередковано в Євангелії від Іоанна і Посланнях апостола Павла через використання символів, пов'язаних із преображенням Христа на горі.

Текст Нового Завіту дає кілька можливих прикладних інтерпретацій такого наративу, від есхатологічного [3, с. 175] до антропологічного та христологічного спектрів. У такому руслі тлумачили зазначений наратив і Отці Церкви: Іриней Ліонський, Климент Олександрійський, Ориген і Каппадокійці, але екзегетичний метод кожного з них мав щось унікальне.

У західному християнському богослов'ї Преображення є одним із найбільш недооцінених богословських концептів. Особливо в епоху Просвітництва, коли через спроби його раціоналізації, він втрачає будь-який емпіричний сенс, і тому сприймається як спекулятивно-міфологічний наратив. На відміну від цього, у східному християнському богослов'ї такий концепт є одним із центральних символів в Євангеліях, що містить об'явлення про Бога [9, с. 2]. Східна християнська традиція, говорячи про Преображення, зверталася до космологічного значення та відкуплення всесвіту через Христа, а християнське життя тлумачилося в контексті співучасті в новому творінні. Водночас західна традиція більше зверталася до морального складника Преображення, а не містичного, наголошуючи на виправданні й освяченні в житті християн [15, с. 135]. Правда, у західному богословському дискурсі останніми роками спостерігається інтерес до цього концепту, а папа Іван Павло II вважав оповідь про Преображення однією з п'яти тайн¹ служіння Ісуса, яка розповідається в Євангелії [9, с. 2].

Зараз існує декілька підходів до розуміння оповіді про Преображення: перший говорить, що це історична подія, бо три учні були свідками, і вона має глибокий символічний підтекст; другий стверджує, що, насправді, це оповідання є нічим іншим, аніж символом, а не історичною подією; третій визначає розповідь про Преображення як ретроперспективне перенесення сюжету про Воскресіння в минуле [1, с. 258–261]. Отже, будь-яка розповідь належить до певного жанру, і, читаючи ту чи іншу історію, по-різному сприймається роман, наукова фантастика чи ділове листування. Дуже часто жанри переплітаються, і роман може розкривати ділову реальність, історія – любовну драму, а роман – історичну дійсність. Дослідник Нового Завіту Д. Темпелтон говорить про те, що як історія, так і література є однаковими в намаганнях знайти мову для опису реальності [17, с. 304–6]. У будь-якому разі наратив Преображення

повинен мати як історичне ядро, так і глибокий символізм. Тому первинним є питання не історичності, а жанрової приналежності цієї розповіді.

Говорячи про жанр оповіді Преображення, існують два можливих пояснення: 1) перше стверджує, що це апокаліптичне видіння останніх часів, яке розпочалося зі служіння Христа [13, с. 18–25]; 2) друге сприймає розповідь як епіфанію, тобто з'явлення небесної істоти земним створінням, і увага перефокусується на те, що в даний момент можна довідатися про Бога [4, с. 38]. Хоча зовсім не обов'язково сприймати такі пояснення як взаємовиключні, можна допустити, що Преображення є як епіфанією, так і апокаліптичним видінням одночасно [10, с. 150–3].

Від обговорення літературного вступу варто перейти до питань текстуральних. Зазвичай, коли йдеться про Преображення, дослідники звертаються до наративу із Синоптичних Євангелій Марка, Матвія та Луки². Спочатку варто звернутися до новозавітного тексту та спробувати відшукати протонаратив, що логічно в основу оповіді про Преображення.

1. 2. А через шість день забирає Ісус Петра, і Якова, і Івана, та й веде їх осібно на гору високу самих. І Він переобразився перед ними. 3. І стала одежа Його осяйна, дуже біла, як сніг, якого білильник не зміг би так вибілити на землі! 4. І з'явився їм Ілля та Мойсей, і розмовляли з Ісусом. 5. І озвався Петро та й сказав до Ісуса: **Учителю, добре бути нам тут! Поставмо ж собі три шатри: для Теб еодне, і одне для Мойсея, і одне для Іллі.** 6. Бо не знав, що казати, бо були перелякані. 7. Та хмара ось їх заслонила, і голос почувся із хмари: **Це Син Мій Улюблений, Його слухайтеся!** 8. І зараз, звівши очі свої, вони вже нікого з собою не бачили, крім Самого Ісуса. 9. А коли з гори сходили, Він їм наказав, щоб нікому того не казали, що бачили, аж поки Син Людський із мертвих воскресне (Мр. 9:2–9).

2. 1. А через шість день забирає Ісус Петра, і Якова, і Івана, брата його, та й веде їх осібно на гору високу. 2. І Він перед ними переобразився: обличчя Його, як те сонце, засяло, а одежа Його стала біла, як світло. 3. І ось з'явилися до них Мойсей та Ілля, і розмовляли із Ним. 4. І озвався Петро та й сказав до Ісуса: **Господи, добре бути нам тут! Коли хочеш, поставлю отут три шатри: для Тебе одне, і одне для Мойсея, і одне для Іллі.** 5. **Як він це говорив, ось хмара ясна заслонила їх, і ось голос із хмари почувся, що казав: Це Син Мій Улюблений, що Його Я влюбав. Його слухайтеся!** 6. А почувши, попадали учні долиць, і полякалися сильно. 7. А Ісус підійшов, доторкнувся до них і промовив: **Уставайте й не бійтеся!** 8. **Звівши ж очі свої, нікого вони не побачили, окрім Самого Ісуса.** 9. А коли з гори сходили, заповів їм Ісус і сказав: **Не кажіть нікому про це видіння, аж поки Син Людський із мертвих воскресне** (Мт. 17:1–9).

3. 27. **Правдиво ж кажу вам, що деякі з тут-о прийвних не скуштують смерті, аж поки не побачать Царства Божого.** 28. І сталося після оцих слів днів за вісім, узяв Він Петра, і Івана, і Якова, та й пішов помолитись на гору. 29. І коли Він молився, то вигляд лиця Його переобразився, а одежа Його стала біла й блискуча. 30. **І ось два мужі з Ним розмовляли, були то Мойсей та Ілля,** 31. що з'явилися в славі, і говорили про кінець Його, який в Єрусалимі

¹ Ісусове хрещення, самоявлення на весіллі а Кані Галілейській, Його проголошення Царства, Преображення і причастя.

² Далі буде наведений текст із трьох Синоптичних Євангелій в хронологічній послідовності їх написання, для зручності аналізу буде використана система умовних позначень. Курсивом позначений текст, що спільний для трьох Євангелій, жирним шрифтом – унікальні слова і фрази, що містяться тільки в одному з Євангелій. Жирним курсивом ж підкресленні спільні слова і фрази у Матвія та Луки, а жирним підкресленим курсивом – у Марка та Луки.

Він мав докінчити. 32. А Петро та привані з ним були зморені сном, але, пробудившись, бачили славу Його й обох мужів, що стояли при Ньому. 33. І сталося, як із Ним розлучались вони, то промовив Петро до Ісуса: *Учителю, добре нам бути тут! Поставмо ж тут три шатри: задля Тебе одне, і Мойсею одне, і одне для Іллі!* Він не знав, що говорить. 34. А як він говорив це, насунула хмара та їх заслонила. І вони полякалися, як стали ті входити в хмару. 35. І почувся ось голос із хмари, який промовляв: *Це Син Мій Улюблений, Його слухайтеся!* 36. А коли оцей голос лунав, Ісус Сам позостався. А вони промовчали, і нікому нічого тих днів не казали, що бачили. 37. А наступного дня, як спустились з гори, перестрів Його натовп великий (Лк. 9:27–37).

Після уважного прочитання тексту стає очевидним, що між трьома версіями розповіді є відмінності. Між Марком і Матвієм вони такі:

1) Матвій каже, що Ісусове обличчя засяяло, як сонце (Мт. 17:2);

2) Марко ширше та пишніше описує зміни, які сталися з одягом Ісуса;

3) Матвій називає пророків згідно з хронологією їхнього життя, наявною в Біблії – спочатку Мойсей, а потім Ілля (Мт. 17:3), а Марко спочатку називає Іллю, а потім Мойсея (Мр. 9:4);

4) У Марка апостол Петро відіграє лідерську роль серед наляканих учнів, коли запитує про те, чи встановлювати три намети для небесних гостей (Мр. 9:5–6), а в Матвія просто констатується факт того, що Петро запитав Ісуса, чи варто зробити те, що він задумав (Мт. 17:4);

5) Матвій наголошує на тому, що хмара, яка заслонила Ісуса і пророків, була ясною (Мт. 17:5), водночас Марко згадує про хмару, не виділяючи її специфічних рис (Мр. 9:7);

6) Матвій наголошує на тому, що учні налякалися (Мт. 17:6), а Марко уточнює, що переляк був результатом появи пророків та сяяння Ісуса (Мр. 9:6);

7) У Матвія голос із неба говорить ті ж слова, що і під час хрещення Ісуса (Мт. 3:15), де фраза звучить як *«Це Син Мій Улюблений, що Його Я вподобаю»*, а у Марка (Мр. 9:7) відсутній кінець фрази *«що Його Я вподобаю»*, хоча в розповіді про хрещення (Мр. 1:11) фраза ідентична тій, що в Матвія;

8) Матвій детальніше розповідає про страх, який пережили учні, почувши голос із неба, та про те, що Ісус їх втішив (Мт. 17:6–7), водночас Марко цілком упускає цей момент.

Якщо звернутися до відмінностей між Марком і Лукою, з одного боку, та Лукою і Матвієм, з другого, картина така:

1) Лука єдиний, хто говорить про причину, через яку Ісус піднімається на гору, уточнюючи, що це – молитва (Лк. 9:28);

2) Лука не вживає слова «Преображення» (μεταμορφωσις) щодо Ісуса, як Марко (Мр. 9:2) і Матвій (Мт. 17:2), але тільки до преображення вигляду обличчя (Лк. 9:29);

3) говорячи про пророків, Лука називає їх *«двома мужами»* (Лк. 9:33), і лише потім називає їх традиційним порядком – спочатку Мойсея, а потім Іллю;

4) тільки Лука передає розмову між Ісусом та Мойсеєм і Іллею (Лк. 9:31–33), говорячи про *ἐξόδον* (ексодон), тобто вихід в Єрусалим, а також вводить поняття слави *δόξα* (докса) до дискурсу;

5) Лука дає розгорнутий опис причини переляку учнів, пов'язаного із хмарою (Лк. 9:34), про неї говорив і Матвій, однак обмежився лише констатацією факту переляку.

6) Матвій і Марко говорять про шість днів, які передували Преображенню, тоді як Лука говорить про вісім.

Кількість днів, що передували Преображенню, є найбільш видимою відмінністю, яка спричинила дискусію серед екзегетів і богословів. Насправді, така відмінність не є суттєвою, оскільки являє собою символізм і алюзію на Старий Завіт: шість днів у Марка і Матвія є символом періоду, коли Мойсей перебував у хмарі на горі Синай [7, с. 218–220]; так само, як на Синаї народ лякається, голос змушує зляка-

тися й учнів у Синоптичних Євангеліях [15, с. 116–20]. Для Луки вісім днів вказують на рубіконний символічний період у несеїтвів, гелленів [12, с. 7–8]. Решта відмінностей не є суттєвими, оскільки, по суті, або говорять про те ж саме, але різними словами, або ж доповнюють одна одну.

Євангеліє від Марка вважається найдавнішим серед Синоптичних Євангелій [14, с. 153] тільки тоді, коли йдеться про текст Євангелія загалом. Коли звертатися до окремих фрагментів, то ситуація може бути різною, оскільки Лука і Матвій могли мати матеріали, які не були доступні Марку, або ж були ним відкинута. Можливим є й такий варіант, що серед матеріалів, які використовували Матвій і Лука, були такі, що були старіші за тих, які мав Марко [12, с. 7–8].

На даному етапі варто розібратися з оповіддю, яка лягла в основу Євангелія від Марка, для того, щоб зрозуміти, якою була редакція первинної розповіді, а також з якою богословською ціллю він та інші автори Євангелій її здійснювали. На думку Дж. Мек-Гаккіна, реконструювати протонаратив, що ліг в основу оповіді про Преображення, складно, але очевидними є два факти. По-перше, вона є паралеллю синайської історії, що описується в сюжеті книги Вихід, про зустріч Мойсея з Богом [6, с. 367]. Якщо разом узяти три розповіді з Євангелій і книги Вихід, то спільності є такими: гора, хмара, голос або Тора Бога, ангельська присутність, сяюче обличчя того, хто отримав Тору, благоговіння земних свідків. По-друге, Преображення також мало підтвердити статус «стовпів» Церкви, які були учасниками цього містичного моменту разом із Христом [12, с. 12–3].

Попри небагаті історичні дані, опираючись на перекази, виглядає так, ніби розповідь про Преображення була розказана Маркові [8, с. 29] Петром, коли той перебував у Римі на початку другої половини першого століття після Р. Х. Редакція Марка мала за мету гелленізувати семітичну розповідь апостола Петра, яка явно рясніла паралелізмами із зустріччю Мойсея з Богом на горі Синай. Виглядає так, що власне *«два мужі»*, про яких говорить Лука, – це як два ангели поруч із Мойсеєм на горі Синай, хоча Марко говорить про них, як про Іллю та Мойсея. До того ж він, враховуючи низку деталей, однозначно намагається виділити Ісуса серед них, вказуючи на його вищість над звичайними пророками [2, с. 352–4].

1) Петро хотів установити три шатри, для трьох пророків, хоча Христа він називає першим серед трьох, однак цей крок виявився хибним, оскільки одразу ж його ініціатива була перервана; 2) хмарою, яка накрила трьох сяючих істот; 3) голосом з неба, який вказував на унікальність Ісуса. Пізніші редакції Матвія та Луки продовжують лінію відходу від семітського паралелізму до осмислення Преображення в ключі, який у патристичній екзегезі став подією проявлення божественної сутності Христа [12, с. 13–9].

У часи ранньої церкви другої половини першого століття по Р. Х. важливим було питання парусії³, і багато християн апостольських часів очікували на цю подію ще упродовж свого життя. Через що виникала низка проблем, з якими стикнувся апостол Павло в Греції, а також Марко в Римі. Драматичності всьому додавало також те, що в цей час померла частина учнів Христа, а багато християн очікували, що Христос має повернутися під час життя учнів. У такому контексті наратив про Преображення є таким, що вказує на Есхатон (День Господній), з одного боку, і прихід Ісуса в славі за життя учнів, з другого [16, с. 15–17], який, по суті, вже стався. Оскільки три учні – стовпи християнської церкви, Петро, Яків та Іван, – бачили Христа, прославленого під час Преображення, яке перевело інтерпретаційний фокус з парусії на славу перемогу Ісуса над смертю через Воскресіння [12, с. 21–31].

Щоб зрозуміти значення преображенського наративу, варто розібратися із ключовими поняттями. Для цього треба здійснити лексичний аналіз ключових слів і фраз із подальшим їх богословським осмисленням.

³ Другий прихід Ісуса Христа після вознесіння.

Першим є поняття «преображення» (*μεταμόρφωσις*), яке зустрічається в Новому Завіті ще в апостола Павла, і має явно гелленістичне походження. Спочатку воно означало зміну богами форми на щось інше, а пізніше набуло більш етичного забарвлення, вказуючи на зміни, яких може досягти людина в етичному становленні [6, с. 369]. Таке гелленістичне поняття, через LXX (Септуагінту) та філософію Філона Олександрійського, вступає у взаємодію з єврейською релігійною традицією. У Преображенні воно використовується вже в гебраїзованому значенні, будучи в тісному зв'язку з поняттям проявлення слави ЯГВЕ (LXX Вих. 34:30). Саме так зображене Преображення в Синоптичних Євангеліях [12, с. 53–63]. *Μεταμόρφωσις* – це те, що сталося з Ісусом на горі Преображення, до того ж контекст говорить, що це значення поняття *μεταμόρφωσις* – не гелленістичного, а єврейського походження, зі LXX.

Другим ключовим поняттям є «слава» (грец. *δόξα* (докса), євр. *עֲרֵב* (кавод) *עָרַב* (Ягве)), що в контексті Старого Завіту містило ідею самовідкриття характеру ЯГВЕ, а також фізичний феномен, через який присутність ЯГВЕ ставала видимою. Отже, описане з'явлення хмари у Вих. 24:16–17⁴, сама хмара не були славою Бога, але одним із проявів його «кавод», а також ключовим елементом синайської теофанії.

Слава Бога також часто асоціювалася з поняттям світла, наприклад в Іс. 9:1–3⁵ [15, с. 9–16]. У Септуагінті, а слідом за нею й у Новому Завіті єврейське слово «кавод» перекладене грецьким *δόξα*, що мало оригінальне значення думки або погляду, але модифікувалося в грекомовних християнських священних текстах і дістало амбівалентне значення. З одного боку, воно відноситься до Бога і прояву Його єства, як у Старому Завіті, або слави, що є результатом страждань Христа [3, с. 146], які стають причиною Його триумфу. А з другого, є цілком людським поняттям слави в значенні – достоїнства⁶, визнання⁷. Хоча не завжди можна розрізнити, про яку саме *δόξα* йдеться. Більш зрозумілими є ті новозавітні тексти, які говорять про Христа, Його Воскресіння і перемогу, друге повернення (парусію) чи залученість Бога у творіння, історію Ізраїлю чи в життя, та діяльність Ісуса, а через це – у людство [15, с. 26–8].

Похідним від слави та третім важливим поняттям є «сила» (грец. *δύναμις*) ЯГВЕ. У Лк. 1:35 сказано, що «Всевишнього сила обгорне» Марію. Власне слово «обгорне» є тим самим словом, яке використовується для описання хмари, яка заслонила учасників Преображення на горі⁸. Крім того, воно вживалося, коли йшлося про скинію. До слави також зараховане страждання та Воскресіння Христа, не менше, ніж чудеса та Його парусія [15, с. 41–5]. Апостол Іоанн пише Євангеліє, виходячи з позицій того, що служіння, страждання і Воскресіння Христа є проявами Божої слави через Ісуса. Про це говорить як пролог до Євангелія від Іоанна⁹, так і весь текст одноїменної версії життєпису Христа. Оскільки він, на відміну від інших євангелістів, говорячи про чудеса Ісуса, вживає не «великі справи» (*δυνάμεις*), а «знамення» (*σημεία*)¹⁰. Усе служіння Христа для слави Бога, аби через це Син Божий був прославлений¹¹ [15, с. 57–67].

Четвертим поняттям є «закон і пророки» (грец. *Ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται*), що були складовою частиною релігійного-богословського мислення давніх євреїв. Інколи Мойсея та Іллі бачать як втілення власне Закону та пророків [6, с. 367]. Мойсей – законодавець, а Ілля – найбільший пророк. Правда, Мойсей теж був не тільки тим, через кого був даний Закон, але й найбільшим пророком. Ілля вважався тим, що був забраний до Бога в тілі¹², і пророк Малахія казав¹³, що він має звістити про прихід Месії [11, с. 9–10]. Отже, присутність Мойсея та Іллі вказувала на початок месіанської епохи.

П'ятим є символізм виходу. «Вихід» (грец. *ἐξόδος*) в євангеліста Луки найбільш розлого подається і найбільше відрізняється від Маркового та Матвієвого. Можливо, Лука мав інше джерело для свого тексту, але це питання більше стосується текстології. Визначною особливістю Луки є те, що в його розповіді Преображення стається внаслідок молитви Ісуса, коли Той знаходився на горі. Лука єдиний, хто говорить про вимір внутрішнього світу та єства Христа у своєму наративі. Також він на пряму пов'язує прихід Мойсея та Іллі із Христом, аби підготувати Його до страждань, які на Нього чекають, та кінця¹⁴ [15, с. 120–3]. Важливим в такому контексті є те, що слово, перекладене українською мовою як «кінець», грецькою звучить як *ἐξόδος*, що означає «вихід», як назва другої книги Мойсея, і є алюзією на вихід євреїв з єгипетського рабства [11, с. 19–21].

Останнім символом є «шатра» (грец. *σκηναίς*), які теж належать до символізму слави ЯГВЕ, оскільки повертають до свята Суккот або Кучок [14, с. 157] – свята, яке нагадує євреям час, коли їхні предки були мандрівниками в пустині і мешкали в наметах. Важливим є те, що свято Кучок і багатство символічного світла тісно пов'язане з «кавод» – славою ЯГВЕ, а отже, є важливим у Преображенні [12, с. 71–5].

У Преображенні в Синоптичних Євангеліях присутні паралелі з розповіддю про теофанію на горі Синай. В обох історіях присутній проясв сили ЯГВЕ, через Його дію та чудеса. Гора, голос із неба, хмара і світло теж належать до такого символізму. Все, що сталося з Мойсеєм на Синаї, сталося з Ісусом на горі Преображення: вони обидва сяяли, випромінювали Божу славу та дали Закон народу. З тією відмінністю, що Мойсей тепер вже був не законодавцем, а тим, хто йому підкоряється [5, с. 87].

Богословські висновки такі:

1. Преображене тіло Христа, напевно, більше говорить про самих учнів та їхню надію, ніж про метаморфозу Христа. Тіло Христа не розчинилося у світлі, але зберегло повноту всього людства, воно не втратило своєї природи, вміщаючи Божественне єство.

2. Через це Преображення Ісуса є мостом між небом і землею, і тіло, яке було сформоване Богом, преображається в образ Божий, а Бог, який поділяє людську природу, через Преображення показує, що й людина може поділяти істоту Божу.

3. Преображення говорить також про те, що тілесні люди були здатні знати про Бога те, що Він їм відкрив на горі Преображення.

⁴ «І слава Господня спочивала на горі Синай, а хмара закривала її шість день. А сьомого дня Він кликнув до Мойсея з середини хмари. А вид Господньої слави як огонь, що пожирає на верхів'ї гори, на очах Ізраїлевих синів»: Вих. 24:16–17.

⁵ «Народ, який у темряві ходить, Світло велике побачить, і над тими, хто сидить у краю тіні смерті, Світло засяє над ними! Ти помножиш народ цей, Ти збільшиш йому радість. Вони перед лицем Твоїм будуть радіти, як радіють у живих, як тішаються в час, коли ділять здобич! Бо зламав Ти ярмо тягару його, і кия з рамена його, жезло його пригнобителя, як за днів Мадіама»: Іс. 9:1–3.

⁶ Юди 8, 2 Пт. 2:10.

⁷ 2 Кор. 6:8 і Сол. 2:6.

⁸ Лк. 9:34, Мт. 17:5, Мр. 9:7.

⁹ «І Слово сталося тілом, і перебувало між нами, повне благодаті та правди, і ми бачили славу Його, славу як Однородженого від Отця»: Ів. 1:14.

¹⁰ Ів. 2:1,2; 4:46–54; 5:2–9; 6:4–13; 9:1–7 та ін.

¹¹ Ів. 11:4 (Як почув же Ісус, то промовив: Не на смерть ця недуга, а на Божу славу, щоб Син Божий прославився нею).

¹² 2 Цар. 2:2.

¹³ «Ось Я пошлю вам пророка Іллі, перше ніж день Господній настане, великий й страшний! І приверне він серце батьків до синів, і серце синівське до їхніх батьків, щоб Я не прийшов, і не вразив цей Край прокляттям!»: Мал. 4:5–6.

¹⁴ Лк. 9:31

4. Як есхатологічний символ воно говорить про Божу перемогу над смертю, а через втілення Логосу-Христа, Його повноцінну людськість, – про зміну і преображення людини та її тілесне воскресіння. Для трьох учнів Преображення стало з'явленням слави Божої на горі, а шлях Христа опісля, путівником їхнього життя. У богословській думці християнської церкви ідея Преображення і надалі залишатиметься ключовою в таїнстві євхаристії, оскільки саме її Христос залишив на спогад про Себе і все, що Він обіцяв і учинив.

Література

1. Bultmann R. The history of the synoptic tradition / R. Bultmann. – Oxford : Blackwell, 1963. – 462 p.
2. Goodacre M. Goulder and the Gospels: an examination of a new paradigm / M. Goodacre. – Sheffield, England : Sheffield Academic Press, 1996. – 416 p.
3. Grindheim S. Christology in the Synoptic Gospels : God or God's servant? / S. Grindheim. – London ; New York : T & T Clark, 2012. – 212 p.
4. Heil J. The transfiguration of Jesus : narrative meaning and function of Mark 9:2–8, Matt 17:1–8 and Luke 9:28–36 / J. Heil. – Roma : Editrice Pontificio istituto biblico, 2000. – 367 p.
5. Hendrickx H. The miracle stories of the Synoptic Gospels / H. Hendrickx. – London ; San Francisco : G. Chapman ; Harper & Row, 1987. – 310 p.
6. Kang S., Feldman M. Transformed by the Transfiguration : Reflections on a Biblical Understanding of Transformation and its Implications for Christian Education / S. Kang, M. Feldman // Christian Education Journal. – 2013. – № 2(10). – P. 365–377.
7. Knights C. Metamorphosis and Obedience : An Interpretation of Mark's Account of the Transfiguration of Jesus / C. Knights // The Expository Times. – 2010. – № 5 (121). – P. 218–222.
8. Knox W., Chadwick H. The sources of the Synoptic Gospels, Volume 1, St Mark / W. Knox, H. Chadwick. – 1953.
9. Lee D. Transfiguration / D. Lee. – London : Continuum, 2004. – 170 p.
10. Lee D. On the Holy Mountain : The transfiguration in scripture and theology / D. Lee // Colloquium. – 2004. – № 36. – P. 143–159.
11. Martin T. What Makes Glory Glorious? Reading Luke's Account of the Transfiguration Over Against Triumphalism / T. Martin // Journal for the Study of the New Testament. – 2006. – № 1(29). – P. 3–26.
12. McGuckin J. The Transfiguration of Christ in Scripture and tradition / J. McGuckin. – Lewiston, NY : Edwin Mellen Press, 1986. – 333 p.
13. Moses A.D.A. Matthew's Transfiguration story and Jewish-Christian controversy / A.D.A. Moses. – Sheffield, England : Sheffield Academic Press, 1996. – 294 p.
14. Puig i Tàrrach A. The Glory on the Mountain : The Episode of the Transfiguration of Jesus / Puig i Tàrrach A. // New Testament Studies. – 2012. – № 2(58). – P. 151–172.
15. Ramsey A. The glory of God and the transfiguration of Christ / A. Ramsey. – London : Longman, 1948. – 160 p.
16. Stevenson K. Rooted in Detachment: Transfiguration as Narrative, Worship and Community of Faith / K. Stevenson // Ecclesiology. – 2005. – № 3(1). – P. 13–26.
17. Templeton D. The New Testament as true fiction : literature, literary criticism, aesthetics / D. Templeton. – Sheffield : Sheffield Academic, 1999. – 391 p.

Анотація

Хром'як М. В. Богословський символізм Христового Преображення у Синоптичних Євангеліях. – Стаття.

Проаналізовано преображенський наратив у Синоптичних Євангеліях. Після визначення текстуальних схожостей і відмінностей було вчинено спробу реконструкції протонаративу Христового преображення. На підставі текстуального аналізу було визначено основні богословські символи Тори в преображенському наративі, а саме: «преображення» (*μεταμόρφωσις*), «слава» (грец. *δόξα* (докса), «сила» (грец. *δύναμις*), «закон і пророки» (грец. *Ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται*), «вихід» (грец. *ἐξόδον*), «шатра» (грец. *σκηνάς*). Ці символи були розтлумачені відповідно до їх контексту. Отже, богословський символізм преображенського наративу тісно пов'язаний із синайською теофанією. Мотиви наративу Преображення стають одними із ключових для пізнішої патристичної екзегези, якою вони, будучи творчо осмисленими, входять до християнської літургійної практики.

Ключові слова: Преображення, Синоптичні Євангелії, Тора, богословський символізм.

Анотація

Хром'як М. В. Богословський символізм Преображення Христа в Синоптичних Євангеліях. – Стаття.

Проаналізовано наратив Преображення в Синоптичних Євангеліях. Після визначення текстових схожостей і різних була предпринята спроба реконструкції протонаративу Христового преображення. На основі текстуального аналізу були визначені основні богословські символи Тори в наративі Преображення: «преображення» (*μεταμόρφωσις*), «слава» (грец. *δόξα*), «сила» (грец. *δύναμις*), «закон і пророки» (грец. *Ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται*), «вихід» (грец. *ἐξόδον*), «куци» (грец. *σκηνάς*). Ці символи були інтерпретовані відповідно до їх контексту. По тому богословський символізм наративу Преображення тісно пов'язаний з синайською теофанією. Мотиви наративу Преображення стають одними із ключових для пізньої патристичної екзегези, якою вони, будучи творчо осмисленими, входять до християнської літургійної практики.

Ключевые слова: Преображение, Синоптические Евангелии, Тора, богословский символизм.

Summary

Khromyak M. V. Theological symbolism of Christ's Transfiguration in the Synoptic Gospels. – Article.

The Transfiguration narrative in Synoptic Gospels is analysed. After the definition of textual similarities and differences, an attempt was made to reconstruct the proto-narrative of the Transfiguration of Christ. On the basis of the textual analysis, the main theological symbols of the Torah in the Transfiguration narrative were identified, such as: "transfiguration" (Greek *μεταμόρφωσις*), "glory" (Greek *δόξα*), "power" (Greek *δύναμις*), "law and prophets" (Greek *Ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται*), "exit", (Greek *ἐξόδον*), "tent" (Greek *σκηνάς*). These symbols have been interpreted in accordance with their context. Thus, the theological symbolism of the Transfiguration narrative is closely linked to the mount Sinai theophany. Thus, the motives of the Transfiguration narrative become one of the key issues to the later patristic exegesis, by which they were creatively rethought in the Christian liturgical practice.

Key words: Transfiguration, Synoptic Gospels, Torah, theological symbolism.